

STUZYKY

JEAN GENET

Jean Genet

SLUŽKY

Překlad

Anna Fárová a Jaroslav Gillar

Režie

Janusz Klimsza

Dramaturgie

Daniela Jirmanová

Výprava

Marta Roszkopfová

Výběr hudby z díla Maurice Ravela

Janusz Klimsza

Osoby a obsazení:

Claire

Zdena Przebindová

Solange

Alena Sasínová-Polarczyk

Milostivá paní

Markéta Haroková

Premiéra 26. března 2005

JEAN GENET

(19. 12. 1910 – 15. 4. 1986)

Narodil se v Paříži jako nelegitimní syn švadleny a služky Camille Gabrielle Genet. Jeho otcem byl pravděpodobně François Genet, pomocný dělník. Coby nechtěné dítě odložila matka Jeana do Ústavu chudinské péče. Posléze se ho ujala pěstounská rodina a Jean vyrostl ve vesnici Alligny v pohoří Morgan. Jeho pěstounka si přála, aby se stal knězem. V deseti letech byl Jean Genet poprvé obviněn z krádeže. Pět let pak pobýval v nápravném ústavu pro mládež.

V devatenácti letech vstoupil do francouzské cizinecké legie, brzy však dezertoval. Několik následujících let se toulal po Evropě a čelil obžalobám z potulky, homosexuality, krádeží a pašeráctví. Po roce 1930 strávil mnoho času v nejrůznějších evropských věznicích.

Roku 1939 začal psát. Jeho romány, z velké části autobiografické, jsou oslavou zlodějství a homosexuality a nevyhýbají se ani tématu vraždy.

V roce 1948 byl Genet podesáté obviněn z vloupání a jako nenapravitelný delikvent odsouzen na doživotí. V té době už se o něj ale začali zajímat takoví spisovatelé, jako Jean-Paul Sartre, André Gide či Jean Cocteau. Po vynesení rozsudku odeslali prezidentovi republiky petici, žádající Genetovo omilostnění a jejich žádosti bylo vyhověno.

Pro divadlo začal Genet psát na konci 40. let 20. století. Jeho první hrou se staly právě Služky (Les Bonnes, 1947), napsané pro Louise Jouveta, který je uvedl v Divadle Athéhée.

Jean Genet

Sartrovi je Genet příkladem veskrze „autentického chování“, je člověkem, „jemuž vůbec neporozumí ten, kdo nepřipustí, že podnikl s mimořádnou inteligencí a silou svou vlastní psychoanalýzu; bylo by absurdní vykládat Geneta jeho pudy, zatímco chce nalézt svou autonomii právě na opačném pólu proti nim.“

S metamorfózami je u Geneta neustále spojována smrt. Se vši důsledností pak vidí s touto smrtí-proměnou spojeno „riziko, že se stane poznáním mé hanby“.

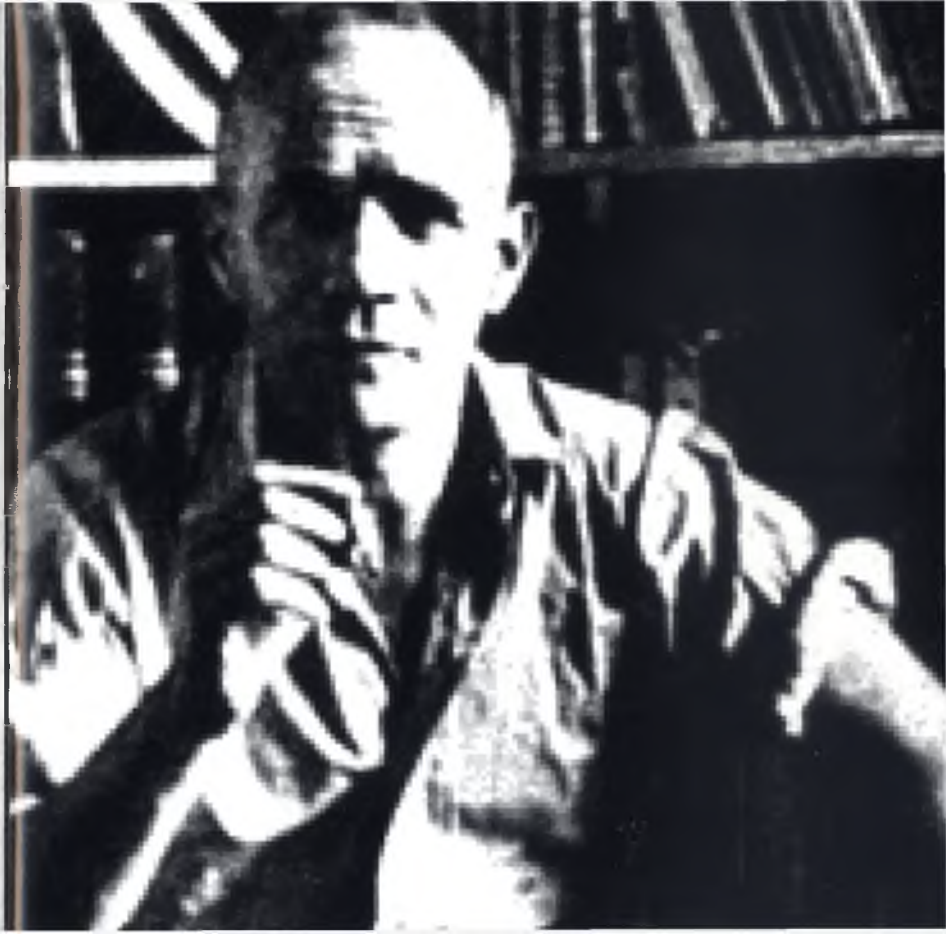
Postoj Geneta k proměnám je obojaký, má z nich hrůzu a nostalgii. Fascinují ho. Obává se jich a žije jenom pro ně. Mimo tyto náhlé změny ho nic na světě nezajímá. Genet, který zemřel v mladém věku, Genet, který v sobě nosí závrať z neodčinitelného, chce umírat znovu. Oddá se okamžiku, očištným krizím, které reprodukují a sublimují první okouzlení: zločinu, odsouzení na doživotí, poezii, orgasmu, homosexualitě. Vždy znovu nalézáme paradox, rozkvět a ovanutí, život, sázející na jedinou kartu, hru s věčností a pomíjivostí.

„Ze světlého popraviště tryskají růže“, „krásný účinek smrti“, „z ebenu prýští bílé květy“, „smrt a rozkvět“, „tělo s uťatou hlavou se hroučí pod gilotinou“, „černá končetina se scvrkává a klesá“.

(Jean-Paul Sartre: Svatý Genet, herec a mučedník)

Svatost je stav určovaný do stejné míry vnějším světem i vnitřními kvalitami – jakási gloriola, kterou na člověka uvrhnou ostatní. Genet se snaží ze všech sil připoutat pozornost světa a právě tato touha po oné gloriole ho přiměla, aby začal svůj život přenášet do literatury: „To, co mi jazyk nabízí, abych ji evokoval, abych o ní hovořil, abych ji zobrazil. Abych dosáhl legendy.“ Legenda ovšem leží za hranicemi konvenční morálky. Pro Geneta pramení z nesmlouvavého usilování o absolutno – extrémní činy, za veškeré hranice – a může tedy pocházet z výstřelků dobra i z výstřelků zla. Člověk může zazářit například zradou, krutostí či neřestí, pokud ovšem za nimi jde s dostatečnou zuřivostí. Právě proto Genet interpretuje biblickou větu „vzal na sebe hříchy světa“ v tom smyslu, že Ježíš tyto hříchy prožil a že se přimkl ke zlu.

(Robert Brustein: Antonin Artaud a Jean Genet: Divadlo krutosti)

Mluvilo se stále o služce. Matka otevřela ústa a nudle jí z nich vypadly až na talíř. „Dneska aspoň neplivala do jídla. . . do vajec na talíři. Nezastávej se služebných, do jídla prostě plivou. A já to vím,“ dodala a pozvedla vidličku do výše svého hlasu. „Vím, že plive. Poznám tu hořkou chuť, chuť sluzčiny úst, hořkou chuť všech hořkostí nahromaděných na dně žaludku všech dobrých služebných.“ Matka polkla sousto a pokračovala, dívaje se na svého milence: „. . . dobrý služebný je služebný, který je skutečně ponížený, to znamená služebný čím dál víc. Proto když se jim řekne: Mlčte, zavřou hubu, taky aby nebylo cítit, jak jim hnijou střeva. Nenávidím. . .“ Otevřela ústa dokořán a sousto nabodnuté na vidličce si tam strčila. S plnou pusou pokračovala: „. . . služebné. Nemají žádné pořádné tělo. Jen přežívají. Jsou přežití. Nikdy se nesmějí: pláčou. Celý jejich život pláče, čímž poskvřňují ten náš, když se opovažují se do něčeho míchat tím, co má zůstat nejtajnější, naprosto nepřípustné.“

(Jean Genet: Pohřební obřad)

Jean Genet podle A. Giacomettiho

... Dnes ráno prší a je mně líto, když si ho představím ve vlhké zemi. Posadím se, a přitom vím, že on už si sednout nemůže. Prosím vás, Bože můj:
Paláci paměti kam utíká se moře
stáda jež spásáte strach nepokoj a hoře
ty Bože sádry a noci křehká poupata
bible prstů hvozdy z nichž zní tichá kantáta
červená čapka černá archo modré oko španělských studní
Bože jež slaví nahé paže i hrudník
plode ohně a bázně klidný polštář
na němž sním tajný předměte vzývaný modláři
roji ztracených vějířů jenž jsi nyní i příště
sladký lipový květe dome a útočiště
Bože bolestných lesů v záři stříbrné mince
zmučené bílé kosti dary šťastného prince
paláci paměti kam utíká můj strach
Jsem zde ta hlídka jež střeží tvůj práh

ty květy kopí ta houba jsem zde Pane
Nabízím ti svůj zpěv jež tvoje oko táhne
jak z klubka zlatou nit a nabízím své tělo
jež dík té niti celé zprůsvitnělo
a jako nit tvých snů chce též soucitem sténat
a hlas tvých letních harf zřetelně zaznamenat
Ó Bože vzácná cívko tvoje přístroje
potřebují moc lásky! Dopřej pokoje
mým nocím a mým snům a se mnou bud'
ty na kříž přibitý slyš příběh odjinud
Na větvích zkroucených jsou ráje zamčené
Pastýřko bez ozvěny světlo studené
na šňůrách sušáku pluj pluj v tom úhoru
ztracených kostelů po moři z mramoru

(Jean Genet: Pohřební obřad. Modlitba příteli a milenci Jeanu Decarninovi, který zahynul na barikádách při osvobození Paříže.)

Jean Genet

Vražda není nejúčinnějším způsobem, jak dosáhnout podzemního světa nízkosti. Naopak: prolitá krev, trvalé nebezpečí, v němž bude jeho tělo, které může dříve či později přijít o hlavu (vrah couvá, ale jeho couvání vede vzhůru), a kouzlo, kterým je obdarován, protože jsou mu přisuzovány – neboť se dokázal tak skvěle postavit proti zákonům života – ty nejsnadněji představitelné atributy nesmírné síly, to vše brání tomu, aby takovým zločincem bylo pohrdáno. Jiné přečiny jsou mnohem opovrženější: krádež, žebrota, zrada, zneužití důvěry atd; právě pro ty jsem se rozhodl, těch se budu dopouštět; přitom budu stále pronásledován myšlenkou na vraždu, která by mě neodvolatelně vyobcovala z vašeho světa.

(Jean Genet: Deník zloděje)

Vězeňský mundúr je růžovobíle pruhovaný. Jestliže jsem si jej jednou zvolil, protože mě srdce táhne k místům, v nichž si libuji, mám snad právo objevovat v něm tolik významů, kolik se mi zachce: existuje tedy úzký vztah mezi květinami a trestanci. Křehká něžnost kvítků je stejného druhu jako zvířecí necitelnost odsouzených provinilců. Kdybych měl zobrazit nějakého galejníka nebo vězně, ozdobil bych jej takovým množstvím květin, že by pod nimi celý zmizel a sám se stal obrovskou kyticí. Po cestě, která vede k tomu, co bývá zváno zlem, jsem se vydal za dobrodružstvím, jež mě přivedlo do vězení. Lidé zaslíbení zlu možná nejsou vždy krásní, jsou však obdařeni mužnými ctnostmi. Zničením ctností vašeho světa zločinci zoufale svolují k vytvoření zapovězeného vesmíru. Svolují, že v něm budou žít. Vzduch je v něm příšerný: dovedou jej dýchat. Rozcházejí se, jak tomu bývá v lásce, se světem – takoví odsouzení jsou od vás nesmírně daleko – a jeho zákony. Jejich vesmír je cítit potem, spermatem a krví. Mé žíznivé duši a mému tělu konečně nabízí zaslíbení. Oddal jsem se zlu, protože jen ono vytváří podmínky k erotismu. Mé dobrodružství nebylo nikdy poháněno revoltou ani žádnými požadavky a až do onoho dne bude jen dlouhým pářením, nabitým a komplikovaným hrubými erotickými obřady. Je-li tento vesmír potvrzením, a v mých očích i ospravedlněním, nejdopornějšího zločinu, bude znamením také nejhlubšího opovržení. Tento konečný bod, k němuž míří

lidské zatracení, se mi musel jevit jako ideální prostředí pro nejčistší souzvuk lásky, to znamená prostředí co nejvíce zakalené, v němž jsou pořádány skvělé hostiny mrtvých.

V touze po jejich opěvování využívám všeho, co mi nabízí nejrafinovanější přirozená vnímavost, která podněcuje již pouhý trestanecký mundúr. Kromě barvy připomíná jeho látka i svou krabatostí některé květiny, jejichž korunní plátky jsou lehce ochmýřené, což je detail plně postačující k tomu, abych s představou síly a hanby naprosto přirozeně spojil pojmy vzácnosti a křehkosti. Nabídl jsem tedy trestancům svou něhu, chtěl jsem je nazývat rozkošnými jmény a označovat jejich zločiny stydlivě těmi nejrafinovanějšími metaforami (pod jejich pláštíkem jsem si byl vědom vrahových skvělých bicepsů a útočné síly jeho pohlaví). Nejrady si ty nejsilnější a „nejtvrdší“ představuji v Guayaně, jak spočívají s mohutnou erekcí pod moskytiérou. A každý kvítek ve mně ukládá tak tíživý smutek, že všechny dohromady musejí znamenat nejvyšší žal a smrt.

Hledal jsem tedy lásku ve vztahu k vězení. Každá z mých vášní ve mně v tomto ohledu vzbuzuje naděje a předtuchy, nabízí mi trestance nebo mě nabízí jim, zve mě k zločinu. Pro mě je zánik galejí jistým druhem potrestání trestu: vyklešují mě tím, vyoperovávají ze mě nízkost. Ústřední věznice mají svou moc, ale není

tatáž. Je menší. Je z nich vypuzen ten elegantní, lehce shrbený půvab. Ústřední věznice jsou pevněji utažené, temnější a přísnější; hluboká a pomalá agónie galejí představovala mnohem dokonalejší rozvinutí nízkosti. Jejich zrušení mě tak bolí, že si sám pro sebe tajně vytvářím galeje ještě krutější než v Guayaně. Připojuji ještě, že ústřední věznice jsou jakoby „ve stínu“. Galeje jsou zality sluncem. Vše se na nich odehrává v nemilosrdném světle a já si nemohu odpustit spatřovat v něm znamení jasnozřivosti.

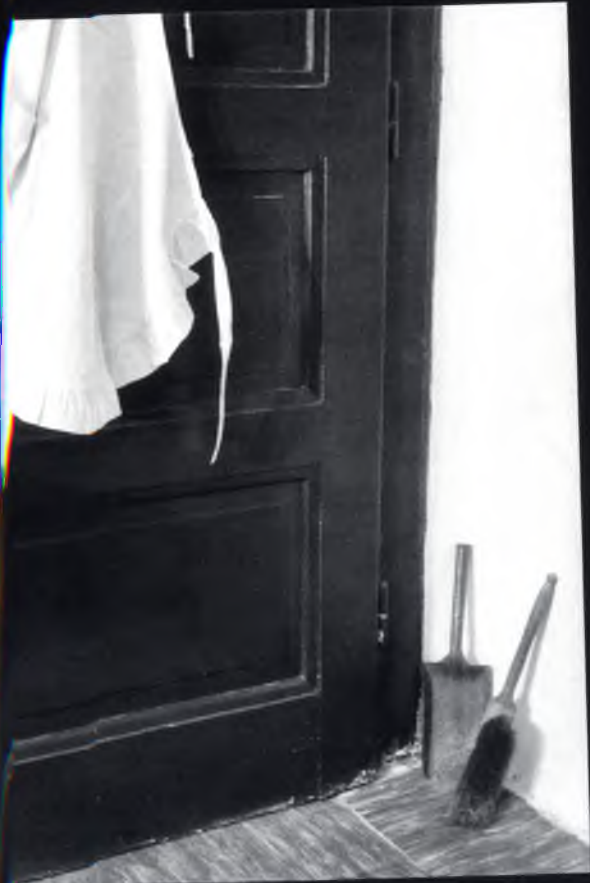
Bojuje-li hrdina s nocí a dokáže-li ji porazit, její cáry na něm přece jen ulpí. Stejně váhání, stejná krystalizace štěstí ovlivňuje zdar počínání ryzího policisty. Jedny i druhé bezmezně miluji. Nacházím-li však zalíbení v jejich zločinech, je to kvůli trestu v nich obsaženému (neboť nemohu předpokládat, že by s ním nepočítali), kam je chci následovat, aby mé lásky byly za všech okolností naplněny.

Nechci v tomto deníku skrývat další důvody, které ze mě učinily zloděje; nejprostším z nich byla potřeba jíst. Přesto mezi ně nikdy nepatřila vzpoura, hořkost, hněv nebo podobné pocity. S maniakální péčí, s „žárlivou péčí“ jsem připravoval své dobrodružství, jako se upravuje lůžko či celý pokoj k lásce: měl jsem ze zločinu erekci.

(Jean Genet: Deník zloděje)

Jean Genet podle A. Giacomettiho

Inspice **Jarmila Paulerová**

Náповěda **Jiřina Čížková**

Rekvizity **Tereza Dubová**

Garderoba **Markéta Martinková**

Vlásenky **Dana Zajíčková**

Světla **Jiří Kos a Radim Mroš Vaněk**

Zvuk **Michael Cisovský**

Šéf výroby **Bedřich Losovský**

Jevištní mistr **Jaroslav Vrzal**

Propagační výtvarník **Lukáš Král**

Technika **Michal Weber, Michal Fidler, Pavel Johančík, Filip Kapusta**

Program vydala **Divadelní společnost Petra Bezruče**, s. r. o. ke čtvrté premiéře sezóny 2004/2005.

Práva k provozování tohoto díla zastupuje **DILIA**, divadelní a literární agentura, občanské sdružení,
Krátkého 1, 190 03 Praha 9.

Textová část programu **Daniela Jirmanová**

Grafický návrh plakátu a programu **Marta Roszkopfová**

Fotografie **Radovan Šťastný**

DTP **Marian Siedlaczek**

Vytiskl **PROprint**, s. r. o., Český Těšín.

Divadlo Petra Bezruče provozuje **Divadelní společnost Petra Bezruče**.

Ředitel **Jiří Krejčí**

Umělecký šéf **Norbert Lichý**

Manažer **Tomáš Suchánek**

Zřizovatelem **Divadla Petra Bezruče** je **Statutární město Ostrava**.

www.bezruc.cz